

Van haven naar zee, havenkanalen op Goeree-Overflakkee
Lerarenhandleiding

Van haven naar zee, havenkanalen op Goeree-Overflakkee

Lerarenhandleiding bij het erfgoedproject voor groep 5 en 6

Kennismaken met de geschiedenis van de havenkanalen
Ontdekken van de geografische ontwikkeling van het landschap
Speuren in een dorp met een havenkanaal

Inhoud

Wat en hoe?	7
Waarover gaat dit project?	9
Les 1: Groeten uit Goeree-Overflakkee	11
Les 2: Sporen uit het verleden	13
Les 3: Kanaalkunst	15
Bijlage 1: Achtergrondinformatie havenkanalen	17
Bijlage 2: Sleuteldorpen	19
Bijlage 3: Speurblad	21
Bijlage 4: Overzicht dorpen	25
Bijlage 5: Havenkanalen in beeld	27
Bijlage 6: Praktische informatie	31
Colofon	32

Wat en hoe?

Les	Soort activiteiten	Ruimte	Tijd	Vorbereiding	Extra
Les 1: Groeten uit Goeree-Overflakke	De leerlingen bekijken een film, maken een woordweb en ze doen een schrijfopdracht.	Klaslokaal	60 minuten	<ul style="list-style-type: none"> - Filmje klaarzetten op het digibord. - Blanco ansichtkaarten snijden uit dun karton of stevig papier. - Schrijf- en tekenmateriaal regelen. 	
Les 2: Sporen uit het verleden	De leerlingen doen onderzoek naar sporen uit het heden en verleden in hun eigen omgeving.	Klaslokaal en bezoek aan een van de dorpen: Goedereede, Stellendam, Dirksland, Middelharnis, Oude-Tonge en Ooltgensplaat.	180 minuten	<ul style="list-style-type: none"> - Google Earth of Google Maps klaarzetten. - PowerPoint met afbeelding sleutel en plattegrond sleuteldorp klaarzetten op het digibord. - Bepalen welk dorp met havenkanaal je bezoekt. - Uittippelen van een wandelroute. - Kopiëren van het speurblad. - Extra ouders/begeleiders regelen. - Bespreken van de omgangsregels tijdens de buitenles. 	
Les 3: Kanaalkunst	De leerlingen maken een kunstwerk.	Klaslokaal of creatief lokaal	120 minuten	<ul style="list-style-type: none"> - PowerPoint met foto's van kunstwerken klaarzetten op digibord. - Gastdocent regelen OF <ul style="list-style-type: none"> - Rol papier verdelen in drie delen. - Creatief materiaal klaarleggen. 	Gastles Tentoonstelling in de klas

Waarover gaat dit project?

Van haven naar zee, havenkanalen op Goeree-Overflakkee

In deze lessenreeks maken de leerlingen kennis met een bijzonder element in het landschap van Goeree-Overflakkee: het havenkanaal. De leerlingen ontdekken hoe het eiland zich door de eeuwen heen vormde, hoe de zogenaamde 'sleuteldorpen' ontstonden en wat de functie is van de havenkanalen. Het project bestaat uit drie lessen. In de eerste les ligt de nadruk op de ontwikkeling van het eiland en de functie van een havenkanaal. In de tweede les gaan leerlingen op onderzoek uit in een dorp en in de afsluitende les maken de leerlingen een kunstwerk.

De havenkanalen

Goeree-Overflakkee heeft een lange, boeiende geografische geschiedenis. Waar de drassige bodem van het eiland ooit vol met water was, kwam in de loop van de eeuwen steeds meer land. Langzaam trokken mensen naar dit gebied. Ze groeven sloten en havens. Bij die havens stichtten ze dorpen. De polders leverden goede oogsten op en de visserij en scheepvaart floreerden. Door de handel groeide de welvaart op het eiland. Maar er was ook tegenslag. Regelmatig had men te maken met overstromingen die veel schade aanrichtten. Door verschillende inpolderingen kwamen de dorpen met de havens steeds verder van het open water te liggen. Mensen losten dit op door kanalen te graven van haven tot zee. Via deze havenkanalen behield men toegang tot het open water en kon men per schip het vaste land bereiken. De havenkanalen zijn unieke elementen in het landschap. Nergens op de wereld vind je zo veel havenkanalen bij elkaar als op het eiland Goeree-Overflakkee. Vandaag de dag zijn ze nog te vinden in Goedereede, Stellendam, Dirksland, Middelharnis, Oude-Tonge en Ooltgensplaat.

Materialen

Dit project bestaat uit de volgende onderdelen:

- de lerarenhandleiding
- een animatiefilm
- een speurblad
- een PowerPoint met afbeeldingen

Je vindt alle digitale materialen op: www.educatie.streekmuseum.nl.

Les 1: Groeten uit Goeree-Overflakkee

60 minuten

Lesinhoud

De leerlingen bekijken een filmpje over de vorming van het eiland Goeree-Overflakkee en het ontstaan van de havenkanalen. Daarna maken ze een woordweb over het woord 'havenkanaal'. De uitkomsten van het woordweb gebruiken de leerlingen voor een verhaaltje op een zelfgemaakte ansichtkaart.

Lesdoelen

De leerlingen kunnen in eenvoudige woorden uitleggen hoe het eiland Goeree-Overflakkee zich door de eeuwen heen ontwikkelde. Ze weten wat een havenkanaal is en ze kunnen uitleggen waarom een kanaal van belang is voor de mensen op het eiland.

Nodig tijdens de les

Digibord, filmpje, stevig papier of dun karton en tekenmateriaal.

Vorbereiding op de les

Lees de achtergrondinformatie over de havenkanalen (bijlage 1). Zet het filmpje klaar op het digibord. Je vindt het filmpje op www.educatie.streekmuseum.nl. Leg het tekenmateriaal klaar en snijd kaarten (formaat ansichtkaart) uit wit, dun karton of stevig papier.

Inleiding: Groeten uit Goeree-Overflakkee

Laat een kaart van Nederland zien. Weten de leerlingen welk land dit is en in welk gebied zij wonen? Hoe heet het eiland? Waaraan zie je dat het een eiland is? Weten ze ook waar het dorp ligt waar ze naar school gaan? Wijs het aan op de kaart. Vraag de leerlingen om het landschap van het eiland te beschrijven. Vertel dat dit landschap er niet altijd zo uitzag. Ongeveer 2000 jaar geleden veroverden de Romeinen een groot deel van het gebied dat nu Nederland is. Een van die Romeinen schreef toen dat hier in deze omgeving bijna alleen maar water was. Door de eeuwen heen veranderde dat. Nu is Goeree-Overflakkee een eiland waar bijna 50.000 mensen wonen.

Start de introductiefilm. De leerlingen zien hoe het gebied zich door de eeuwen heen ontwikkelde tot het eiland Goeree-Overflakkee en hoe hier dorpen met havens ontstonden. In het filmpje zien ze ook hoe en waarom de havenkanalen ontstonden. Bespreek de film kort en praat met elkaar over de functie die de kanalen vroeger hadden en nu hebben.

Opdracht: Schrijf een kaartje

Maak samen met de leerlingen een woordweb over het woord havenkanaal. Stel vragen en verwerk de antwoorden in het woordweb: Wat is een haven? Wat is een kanaal? Wat is een havenkanaal? Is een kanaal natuurlijk of door mensen gemaakt? Hoe maakten de mensen de kanalen? Wat is een vervoermiddel? Welke vervoermiddelen ken je? Welke zie je in een kanaal? Ken jij een dorp in je omgeving met een haven? Is daar ook een havenkanaal?

Leg uit aan de leerlingen dat ze nu in de huid kruipen van een toerist die op vakantie is op Goeree-Overflakkee. De toerist vaart over een van de havenkanalen naar een dorp en schrijft een ansichtkaart naar een vriend of vriendin die ver weg woont. Wat zou jij schrijven? De leerlingen gebruiken woorden uit het woordweb voor het verhaaltje op de ansichtkaart. Op de voorkant van de kaart tekenen ze een mooie of bijzondere plek in hun dorp op Goeree-Overflakkee.

Tip

Vraag de leerlingen om een postzegel mee te nemen en laat ze de kaart echt versturen naar een vriend, vriendin of familielid.

Les 2: Sporen uit het verleden

180 minuten

Lesinhoud

De leerlingen bezoeken een van de dorpen met een havenkanaal. Ze doen onderzoek naar de sporen die kenmerkend zijn voor een havenkanaal. Ze zoeken uit of het dorp dat ze bezoeken een zogenaamd sleuteldorp is.

Lesdoelen

De leerlingen weten wat de functie is van een dorpshaven en wat het belang is van het havenkanaal. Ze kunnen benoemen wat de kenmerken zijn van een sleuteldorp.

Nodig tijdens de les

Digibord, PowerPoint met afbeeldingen van een sleutel en een sleuteldorp (bijlage 2), Google Maps of Google Earth, speurblad (bijlage 3; één per leerling), potloden.

Vorbereiding op de les

Bepaal het te bezoeken dorp (bijlage 4). Stippel een route uit. Zet de PowerPoint en Google Maps of Google Earth op het digibord. Kopieer het speurblad. Vraag begeleiders mee. Bepaal de omgangsregels.

Inleiding: Havenkanalen en sleuteldorpen

Start de les en open Google Maps of Google Earth. Zoom in op het eiland Goeree-Overflakkee. Vertel dat er op het eiland zes dorpen zijn met een havenkanaal en dat de leerlingen een van die dorpen gaan bezoeken.

Leg uit dat je eerst vooronderzoek doet door naar de kaart te kijken. Zoom in op het dorp dat je gaat bezoeken:

- Wat zie je?
- Wat herken je?
- Waar liggen de grenzen van het dorp?
- Op welke wijze kan je het dorp bereiken?
- Wat heeft de mens gemaakt en wat is door de natuur ontstaan?
- Zien jullie een havenkanaal?

Toon de foto van de sleutel (bijlage 2). Wat heeft deze sleutel met de dorpen op Goeree-Overflakkee te maken? Sommige dorpen noem je een *sleuteldorp*. Als je met een drone over een sleuteldorp zou vliegen, dan herken je in de plattegrond de vorm van een sleutel. Laat ter verduidelijking de oude plattegrond zien (bijlage 2). De ronde ring is de oude kern van het dorp. Midden in de ring staat een kerk. De ring is verbonden met een brede, rechte hoofdstraat: de Voorstraat. Dit is de steel van de sleutel. Haaks op de Voorstraat ligt de haven. Dit is de baard (waarmee je de sleutel in het sleutelgat steekt) van de sleutel.

Vertel dat de leerlingen naar het dorp en het havenkanaal gaan, op zoek naar sporen uit het verleden. Zou het ook een sleuteldorp zijn?

Opdracht: Op onderzoek

Ga met de leerlingen naar het dorp. Deel de speurbladen uit (bijlage 3). Loop door de straten, bezoek de haven en bekijk het havenkanaal. De leerlingen doen onderzoek doordat ze de vragen op het speurblad beantwoorden. Praat met elkaar over wat je allemaal ziet.

Tip

Hebben ouders of begeleiders die meegaan herinneringen aan de plek die jullie bezoeken? Kunnen zij verhalen vertellen over vroeger die verbonden zijn aan het dorp of het havenkanaal?

Afsluiting: Past de sleutel?

Open Google Maps of Google Earth als iedereen weer terug is in de klas. Zoom in op het bezochte dorp en het havenkanaal. Laat de leerlingen vijf dingen noemen die ze hebben gezien.

Toon weer de foto van de sleutel. Bepaal met de leerlingen aan de hand van de volgende drie vragen of het bezochte dorp een sleuteldorp is of niet.

1. Ligt er een kerk met daaromheen een 'ring'?
2. Is er vanaf de kerk een straat die de Voorstraat heet?
3. Ligt aan het einde van de Voorstraat een haven?

Als het antwoord op deze drie vragen 'Ja' is, dan is het een 'sleuteldorp'.

Les 3: Kanaalkunst

120 minuten

Lesinhoud

In deze les bedenken en maken de leerlingen (eventueel onder begeleiding van een kunstenaar) zelf een kunstwerk over een havenkanaal. Daarbij laten ze zich inspireren door wat ze tijdens de lessen hebben gezien en ontdekt.

Lesdoelen

De leerlingen kunnen hun ideeën verwoorden en ze kunnen de kennis die ze hebben opgedaan in een beeldend werk uitdrukken.

Nodig tijdens de les

Digibord, PowerPoint met afbeeldingen van de kunstwerken (bijlage 5)

Alternatief, zonder kunstenaar in de klas:

Digibord, PowerPoint met afbeeldingen van de kunstwerken (bijlage 5), rol papier (A3-formaat) of een wit papieren tafelkleed op een rol, creatief materiaal naar keuze: potloden, verf, krijt, lijm etc.

Vorbereiding op de les

Maak een afspraak met de kunstenaar voor een gastles (zie voor contactgegevens Kunst Plus bijlage 6). Zet de PowerPointpresentatie klaar.

Alternatief, zonder kunstenaar in de klas:

Rol het papier uit. Verdeel het in drie vlakken door met potlood twee horizontale lijnen te trekken op $\frac{1}{3}$ en $\frac{2}{3}$ hoogte. Zet creatief materiaal naar keuze klaar.

Inleiding: Kanaal in beeld

Begin de les met een terugblik op de buitenles. Wat hebben we ontdekt en wat zagen we in het dorp, bij de haven en het havenkanaal? Leg uit dat in elk dorp met een havenkanaal op Goeree-Overflakkee een kunstwerk staat dat iets vertelt over het landschap of de geschiedenis van de haven en het havenkanaal. Als de leerlingen het kunstwerk hebben bekeken tijdens de buitenles dan kan je daarover praten. Start de PowerPoint en laat de kunstwerken zien. Vertel er kort iets over (bijlage 5).

Opdracht: Kanaalkunst

De kunstenaar blikt eventueel eerst terug op een van de kunstwerken en neemt de leerlingen nog even mee in de wereld van de kunstenaar: hoe komt zo'n kunstwerk tot stand, hoe komt een kunstenaar tot al die mooie en bijzondere ideeën? Dan legt de kunstenaar uit wat de leerlingen vervolgens zelf gaan doen: een kunstwerk verzinnen en maken voor bij een havenkanaal. Het kunstwerk hoeft niet figuratief te zijn, maar wel ruimtelijk, driedimensionaal. De leerlingen mogen in hun kunstwerk gebruikmaken van patronen die bijvoorbeeld met water verband hebben. De leerlingen werken met aan de lucht drogende klei. Deze klei neemt de kunstenaar mee. De kunstenaar vertelt over het materiaal, begeleidt, kijkt mee en daagt de leerlingen uit.

Alternatief: indien het niet mogelijk is een kunstenaar in de klas uit te nodigen

Vertel dat de leerlingen met z'n allen kanaalkunst gaan maken. Rol het papier uit. Leg uit dat de bovenste strook de lucht is, de middelste strook het kanaal is en de onderste strook het land is. Het kanaal, het landschap en de lucht moeten kleur krijgen. Verdeel de leerlingen in drie groepen. Laat elke groep een strook schilderen. Verdeel de leerlingen van de eerste groep over de lengte van de strook papier en laat ze samen de lucht inkleuren met verf en kwast. Als deze groep klaar is, gaat de volgende groep aan de slag. Zij kleuren het kanaal in. Als het kanaal is ingeschilderd, gaat de laatste groep aan het werk. Zij schilderen het land. Het gaat er vooral om dat de stroken kleur krijgen. Het uitwerken van details is niet nodig.

De leerlingen die niet werken aan het inkleuren van de strook gaan individueel aan de slag. Zij tekenen, kleuren of schilderen op papier een kunstwerk. Wat beeldt het kunstwerk uit? Geef de leerlingen veel vrijheid bij het uitwerken van hun ideeën en laat ze hun fantasie gebruiken. Als ze klaar zijn, knippen ze hun kunstwerk uit het papier. Nu krijgen de kunstwerken een plaats langs het kanaal. Laat de leerlingen hun eigen kunstwerk – verspreid langs het kanaal – opplakken. Hang de lange strook langs een van muren van het klaslokaal. Het kanaalkunstwerk is klaar!

Afsluiting: Presenteer je kunstwerk

Laat de leerlingen kort iets vertellen over het kunstwerk. Wat heb je bedacht? Wat stelt het voor? Wat inspireerde jou? Van welke materialen zou je het kunstwerk maken?

Tip

Nodig ouders/begeleiders uit voor een feestelijke onthulling van het kunstwerk. Laat de leerlingen vertellen over het project en over wat ze gemaakt hebben voor het kunstwerk.

Bijlage 1: Achtergrondinformatie havenkanalen

De havenkanalen op Goeree-Overflakkee zijn te vinden bij de dorpen Goedereede, Stellendam, Dirksland, Middelharnis, Oude-Tonge en Ooltgensplaat. Het havenkanaal van Sommelsdijk is gedempt.

Oorspronkelijk lagen de dorpen dicht bij zee. De havens gaven toegang tot het open water en hadden daardoor een belangrijke functie voor het transport van goederen, de visserij en de afwatering. De havens waren van levensbelang voor de bewoners, omdat ze het eiland met de buitenwereld verbonden. Lange tijd kon men namelijk alleen via het water het vasteland ('de overkant') bereiken.

Door de eeuwen heen veranderde het landschap van Goeree-Overflakkee. Door nieuwe aanwassen en inpolderingen kwamen de dorpen steeds verder van zee te liggen en werden de havens steeds lastiger bereikbaar. Dé oplossing was het graven van havenkanalen. Dit was een enorm karwei. In die tijd (rondom 1600) hadden mensen nog geen machines dus groeven ze de kanalen met de hand. Bovendien moesten de kanalen in de loop van de tijd meerdere keren worden verlengd.

Dankzij de kanalen bleven de dorpen en havens verbonden met de zee en vervoer over water bleef mogelijk. Het was in de haven vaak een drukte van belang: mannen die goederen in en uit de pakhuizen sjouwden, scheepswerven, vrachtschepen die aan- en afvoeren en vissersschepen die uitvoeren naar zee. Mensen die naar 'de overkant' wilden, moesten een veerboot of andere boot nemen. Vaak waren dat kleine scheepjes die op eigen kracht met een gunstige wind over het havenkanaal voeren. Ook trokken paarden sommige boten. Het paard liep over een jaagpad langs het havenkanaal. In de loop der tijd is het jaagpad in verval geraakt, maar op enkele plaatsen zijn er nog sporen van terug te vinden, zoals langs het havenkanaal van Middelharnis.

Begin twintigste eeuw werden de binnenvaartschepen gemotoriseerd. Voor het transport over land, van de landbouwproducten van en naar het achterland, legde men wegen aan die vaak parallel aan de kanalen liepen. In 1909 opende een tramlijn. De tram was aangesloten op de havens en de havenkanalen en vervoerde niet alleen mensen, maar ook goederen. Mensen konden nu een tram nemen naar de haven en daar op een boot stappen. Maar de reisduur naar de overkant bleef lang. Als je van de 'kop' van het eiland naar Rotterdam reisde, dan deed je daar zes uur over.

De tramlijn raakte ernstig beschadigd tijdens de watersnoodramp (1953) en werd daarna opgeheven. Er kwam een grotere veerboot die nog meer auto's naar de 'overkant' kon vervoeren. Maar met de komst van de Haringvlietbrug (1964) en de Haringvlietdam (1971) hadden de mensen de veerboten ook niet meer nodig. Men reisde nu over de weg naar de overkant.

De vroegere bedrijvigheid langs de havens en de havenkanalen is nu verdwenen. De meeste havens hebben tegenwoordig een recreatieve functie met pleziervaart. De oude huizen hebben een horecabestemming. Andere havens liggen er eenzaam en verlaten bij, omdat ze zijn afgesloten voor de scheepvaart. Langs de havens en havenkanalen staan hier en daar nog wel oude pakhuizen of loodsen, die vroeger dienden voor opslag en overslag, meestal van landbouwproducten.

Bijlage 2: Sleuteldorpen

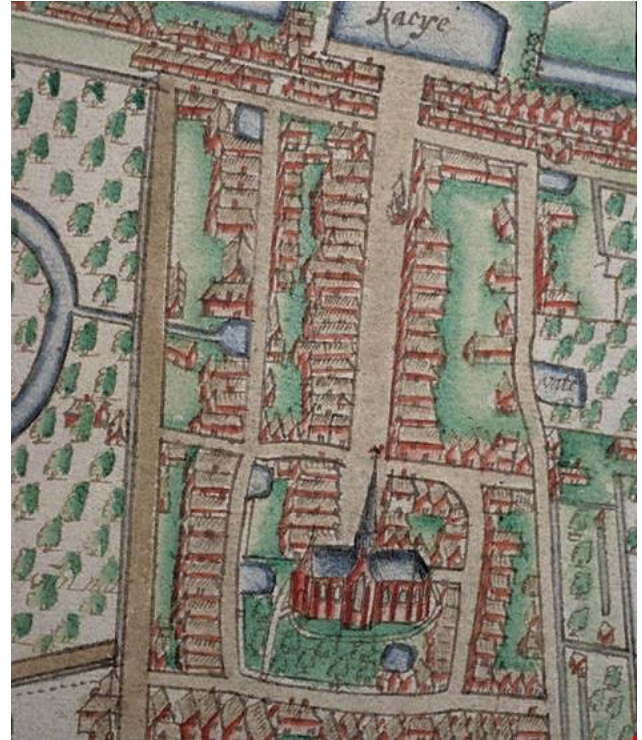
Deze afbeeldingen vind je in de PowerPoint en kan je op het digibord laten zien.

Sleutel

(bron: boijmans.nl)

Sleuteldorp Sommelsdijk

(bron: geschiedenisvanzuidholland.nl)

Bijlage 3: Speurblad

Van haven naar zee, havenkanalen op Goeree-Overflakkee

Vandaag ga je speuren in een dorp met een havenkanaal. Wat zie je allemaal? Kijk, luister, ontdek en schrijf je ontdekkingen op dit speurblad!

In het dorp

1. In welk dorp ben je?

2. Hoe ben je hier gekomen?

Wandelend

Met de fiets

Met de bus

Anders: _____

3. Vroeger waren de meeste wegen op Goeree-Overflakkee van klei of zand. Hoe is dat nu?

De wegen zijn van:

klei

zand

stenen (klinkers)

asfalt

4. Staat er in het dorp een kerk met een straat rondom?

Ja

Nee

5. Is er een lange, rechte straat die van de kerk naar de haven loopt?

(Deze vraag hoef je alleen in te vullen als je vorige antwoord 'ja' is.)

Ja

Nee

Ga naar de haven

6. Kijk om je heen in de haven.
Noem drie dingen die je ziet.

A. _____

B. _____

C. _____

7. Welke geluiden hoor je?

8. Welke vervoermiddelen zie je?

9. Stel dat je hier 200 jaar geleden zou lopen. Welke vervoermiddelen zou je dan in de straten zien?

10. Wordt er gewerkt in de haven? Leg uit wat de mensen doen.

11. Wat voor soort gebouwen zie je in de haven? Omcirkel de woorden:

restaurant

pakhuis

huis

kerk

school

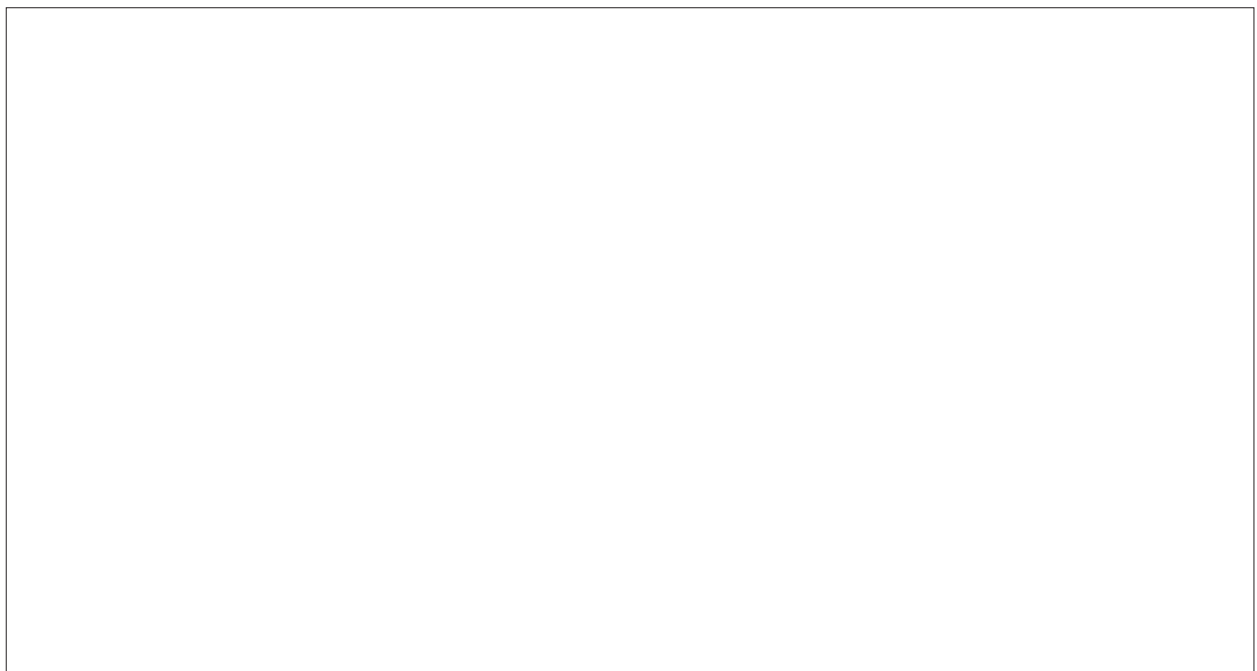
winkel

gemeentehuis

café

Zie je nog andere gebouwen? Schrijf ze op.

Teken hieronder een van de gebouwen.

12. Wat voor soort boten liggen in de haven?

- visserskotter
- vrachtschip
- motorboot
- zeilboot

Zie je nog andere boten? Schrijf ze op.

13. Hoe kom je in de haven van de ene naar de andere kant?

- Je wandelt over een brug.
- Je vaart met een bootje.
- Je wandelt over de kade.
- Op een andere manier:

Ga naar het havenkanaal

14. Kun je zien waar het kanaal begint?

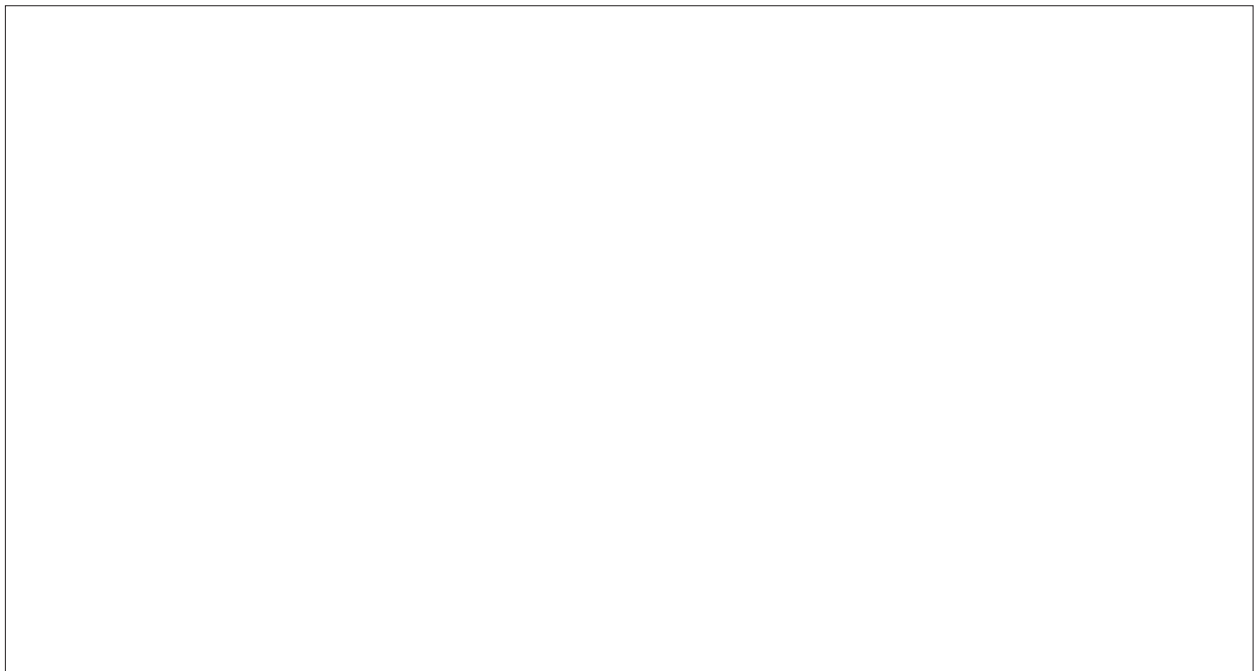
15. Tel het aantal boten dat in het havenkanaal voorbijvaart. Hoeveel zijn het er?

16. Wat voor soort boten varen door het kanaal?

- visserskotter
- vrachtschip
- motorboot
- zeilboot

Zie je nog andere boten? Schrijf ze op.

Teken hieronder een van de boten.

17. Wat zie je langs het kanaal?

18. Tot slot een doordenker. Soms zeggen mensen dat de havenkanalen vroeger werkten als een snelweg voor het eiland. Wat bedoelen ze hiermee?

Bijlage 4: Overzicht van de dorpen

Voor deze les bezoek je een dorp met een havenkanaal. In dit schema zie je welke plaatsen ook sleuteldorp zijn.

Dorpen	Havenkanaal	Sleuteldorp
Ooltgensplaat	X	X
Middelharnis	X	X
Dirksland	X	X
Oude-Tonge	X	X
Goedereede	X	
Stellendam	X	
Sommelsdijk		X

Bijlage 5: Havenkanalen in beeld

Deze afbeeldingen vind je in de PowerPoint en kan je op het digibord laten zien.

In de dorpen met havenkanalen op Goeree-Overflakkee staan kunstwerken. Ze reflecteren op het landschap of ze verbeelden iets over een cultuurhistorische gebeurtenis. De beelden staan bij de havens of op een plek aan het havenkanaal. Hieronder vind je een foto van elk kunstwerk, de locatie en een korte uitleg.

Ooltgensplaat – Canon van Ooltgensplaat

Locatie: Kaai, Ooltgensplaat

Kunstenaar Hugo Kaagman verdiepte zich samen met bewoners van Ooltgensplaat in de geschiedenis van het dorp. Hij ontwierp een lokale canon op de kademuur. Het kunstwerk bestaat uit grote en kleine Delfts blauwe tegels waarop hij met grafische sjablonen bewoners en toeristen vertelt over de meest bijzondere momenten uit het verleden. Van slikhuisjes, de Bataafse Republiek via Napoleon en overstromingen naar de moderne tijd.

Middelharnis – Gebroeders Boomsma

Locatie: Vingerling, Middelharnis

Jaap Reedijk maakte een kunstwerk over de gebroeders Boomsma. Het kunstwerk staat aan het Vingerling in Middelharnis. De broers Han en Rien Boomsma zijn van grote betekenis geweest voor de gemeente. Door de plaatsing van het kunstwerk is er nu een blijvende herinnering aan deze bijzondere tweeling. De twee mannen liepen altijd naast elkaar door het dorp. Bij de haven hebben zij een groot deel van hun leven doorgebracht. Ze gaven daar zwemles aan de dorpsjeugd. Hun huis met de drukkerij stond in de Verlengde Visserstraat. Daar lag hun zeilboot en van daaruit vertrokken zij voor hun verre reizen. Ook hadden zij diverse bestuursfuncties binnen de watersport.

Dirksland – Bietenstort

Locatie: Westhavendijk, Dirksland

Kunstenaar Michel Snoep ontwierp het kunstwerk over de voormalige bietenstort aan de Westhavendijk in Dirksland. Het is een herinnering aan het zware werk dat de zogenaamde kaaigasten deden. Deze mannen zorgden voor het handmatig laden van de suikerbieten van de wagen in de boot. Vroeger gebruikte men de haven voor de aan- en afvoer van allerlei landbouwgewassen. In de oogsttijd was er daarom veel bedrijvigheid in en rond de haven. De gestileerde kruiwagens van cortenstaal verbeelden de dynamiek die er rondom dit havenkanaal van Goeree-Overflakkee ooit was.

Oude-Tonge – Kaaiwerker

Locatie: Kaai, Oude-Tonge

Kunstenaar Joep Luijckx maakte dit beeld. Het is een kaaiman: een man die op de kaai van Oude-Tonge werkte. De kaaimannen heetten ook wel kaaiwerkers, kaaigasten of zakkendragers. Ze sjouwden met zware zakken uien, aardappels, suikerbieten en graan. Een zak graan woog 80 kilo of meer. En met die last op hun schouders moesten ze, vaak langs smalle trappetjes, flinke stukken afleggen: van het pakhuis naar het schip.

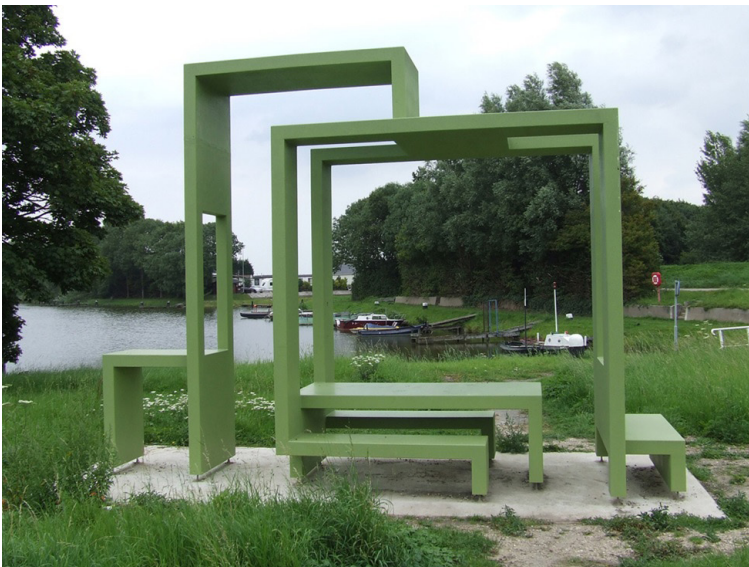
Goedereede – De Visserman

Locatie: Haveneind, 3252 LW Goedereede

De kunstenaars Jean en Marianne Bremers maakten dit beeld. De visserman heeft een mand vol vis op zijn schouders. Bij het beeld staat een gedichtje: *Op hoop van zegen uitgevaren / Gezwoegd gezweet op wilde baren / De vis wordt duur betaald / Door d'visserman aan wal gehaald*. Tot het midden van de vorige eeuw brachten vissers de vis hier op deze wijze aan wal.

Stellendam – Venster op de oude haven

Locatie: Stellendamse Haven, ter hoogte van de Eendrachtsdijk.

Dit abstracte kunstwerk van Krijn de Koning geeft uitzicht op de oude Stellendamse haven. In het werk staat de verhouding tussen de mens en de ruimte centraal. Je kunt door de kaders van het beeld heen kijken, maar je kunt ook op het kunstwerk zitten. Elk standpunt biedt een ander uitzicht en een andere beleving.

Bijlage 6: Praktische informatie

Verdieping

Goeree-Overflakkee

www.erfgoedlijngo.nl

www.geschiedenisvanzuidholland.nl/goeree-overflakkee

Algemene cultuur-historische informatie over het eiland Goeree-Overflakkee.

Havenkanalen

www.geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/educatie-goeree-overflakkee

Op deze pagina vind je uitgebreide informatie over de geschiedenis van de havenkanalen.

www.media.ndtrc.nl/media/71/714ece96-07c6-4887-bfa7-4945d846d462/tdi_40_111_route_pdf_1.pdf

Informatieve fietsroute langs de havenkanalen en bezienswaardigheden.

Sleuteldorpen

www.goeree-overflakkee.nl/streekarchief/tijdvak-1000-1500_45227/item/sleuteldorpen_132184.html

Historische informatie over de sleuteldorpen.

Kunstwerken

www.kunstgebouw.nl/index.php/cultuurparticipatie-artikelen-3/296-havenkanalen-in-beeld-middelharnis-en-dirksland

www.stichtingpodium.nl/podium/2016/08/25/canon-van-ooltgensplaat/

Achtergrondinformatie over de kunstwerken bij de havenkanalen.

Kunstenaar in de klas

Bespreek een gastles van een kunstenaar in de klas via **Kunst Plus**.

Neem contact op met Yvette Steginga-Jansen: 06 553 382 60 of info@yvettejansen.com

Colofon

UITGAVE

Dit project over de havenkanalen is een uitgave van Erfgoedlijn Goeree-Overflakkee en gemeente Goeree-Overflakkee

SAMENSTELLING

Naar idee van Karen de Moor en Pia Westgren in samenwerking met Kunstgebouw.

Het project is onderdeel van het programma erfgoedonderwijs, welke door Cultuureducatie met Kwaliteit voor het basisonderwijs op Goeree-Overflakkee wordt samengesteld.

Met dank aan;

Bertrand van den Boogert (Streekmuseum Goeree-Overflakkee)

Evelien Masselink (Erfgoed Zuid Holland)

Yvette Steginga-Jansen (Kunst Plus)

Klazina Nipius (OBS de Westhoek, Ouddorp)

Hans Lammers (Stichting Podium)

Hugo Verweij (Regionale projectcoördinator Cultuureducatie met Kwaliteit Goeree-Overflakkee)

DINK creatief bureau

© Streekmuseum Goeree-Overflakkee, 2020

Niets uit deze lerarenhandleiding mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of andere wijze zonder voorafgaande toestemming van *Streekmuseum Goeree-Overflakkee*.

gemeente
Goeree-Overflakkee

provincie **HOLLAND**
ZUID

ERFGOEDHUIS
ZUID • HOLLAND